

РОЗДІЛ 8

ГРОШІ, ФІНАНСИ І КРЕДИТ

УДК 33.332.1

Аванесова Н. Е.

Шуміло О. С.

Харківський національний університет будівництва та архітектури

СУТЬ ТА ВИЗНАЧЕННЯ ФІНАНСОВО-ЕКОНОМІЧНОЇ БЕЗПЕКИ ЯК ЕКОНОМІЧНОЇ КАТЕГОРІЇ

У статті визначено суть фінансово-економічної безпеки як економічної категорії, визначено етапи дослідження категорії економічної безпеки. Проаналізовано існуючі підходи та сформульовано власну позицію авторів щодо сутності поняття «економічна безпека країни».

Ключові слова: фінансово-економічна безпека, національна безпека, економічна безпека, соціально-економічний розвиток.

Постановка проблеми. Проблема фінансово-економічної безпеки України на сьогоднішній день є визначальною в становленні сталого розвитку України як суверенної держави, що актуалізує потребу відповідних досліджень і нових напрямків.

Економічна безпека держави є однією з головних складових національної безпеки України. Як зазначається у Законі України «Про основи національної безпеки України», «Національна безпека – захищеність життєво важливих інтересів людини і громадянина, суспільства і держави, за якої забезпечуються сталий розвиток суспільства, своєчасне виявлення, запобігання і нейтралізація реальних та потенційних загроз національним інтересам у сферах правоохоронної діяльності, боротьби з корупцією, прикордонної діяльності та оборони, міграційної політики, охорони здоров'я, освіти та науки, науково-технічної та інноваційної політики, культурного розвитку населення, забезпечення свободи слова та інформаційної безпеки, соціальної політики та пенсійного забезпечення, житлово-комунального господарства, ринку фінансових послуг, захисту прав власності, фондових ринків і обігу цінних паперів, податково-бюджетної та митної політики, торгівлі та підприємницької діяльності, ринку банківських послуг, інвестиційної політики, ревізійної діяльності, монетарної та валютної політики, захисту інформації, ліцензування, промисловості та сільського господарства, транспорту та зв'язку, інформаційних технологій, енергетики та енергозбереження, функціонування природних монополій, використання надр, земельних та водних ресурсів, корисних копалин, захисту екології і навколишнього природного середовища та інших сферах державного управління при виникненні негативних тенденцій до створення потенційних або реальних загроз національним інтересам» [1].

Актуальність даної проблематики обумовлена низкою причин:

- поняття «безпеки» є універсальним ключовим сполучним елементом у системі взаємовідносин категорій «економіка і безпека». Як свідчить розвиток соціально-економічної думки, проблема безпеки ще у давнину сприймалася як важлива у будь-якій соціальній структурі, тому нею займалися багато філософів, економістів і політиків (Демокріт, Аристотель, Платон та ін.);

- усі сфери життєдіяльності людини можна охарактеризувати певними індикаторами, що вка-

зують на можливі небезпеки, які необхідно враховувати при визначенні та реалізації цілей вису- нутих суспільством, корпораціями та особистістю;

- внаслідок зростання багатоваріантності та альтернативності місії (бачення) та способів реалізації цілей актуалізується значення категорії «безпека».

Економічна безпека – складова частина національної безпеки, яка не лише забезпечує захищеність національних інтересів, але і формуючий механізм їхньої реалізації та захисту, підтримки соціально-економічної стабільності суспільства.

Використовуючи економічні та неекономічні методи, економічна безпека повинна випереджати і нейтралізувати загрози, що наносять значний збиток розвитку економіки. Окрім того, вона покликана контролювати хід реформ, стратегію і тактику соціально-економічного розвитку держави, які мають забезпечити стабільний, стійкий, без кризовий розвиток економіки [5].

Об'єктом економічної безпеки країни є той стан економіки, який з боку суспільства бажано зберегти або розвивати в прогресуючих масштабах.

Предметом вивчення економічної безпеки є діяльність особистості, суспільства і держави по захисту їхніх інтересів від внутрішніх і зовнішніх загроз як в економічній сфері в цілому, так і в окремих галузях господарства, її складових; концептуальні основи; загальні закономірності; принципи і основні напрями забезпечення економічної безпеки.

Як об'єкт дослідження економічна безпека може бути представлена такими етапами:

- 1) визначення об'єкту економічної безпеки:
 - за функціонально-предметною ознакою;
 - за ситуаційною часово-політичною ознакою.
- 2) безпека суспільства включає:
 - внутрішньоекономічна безпека;
 - антикризова економічна безпека.
- 3) безпека на регіональному рівні:
 - енергетична безпека (економічна безпека в умовах ізоляціонізму);
 - технологічна безпека (економічна безпека в транзитивний період);
 - техногенно-екологічна безпека (економічна безпека в надзвичайних ситуаціях).

Класифікаційна схема економічної безпеки як об'єкта дослідження представлена на рисунку 1.1.

Більш детально розглядаючи наведену схему на рис.1.1, є можливість зробити два основні висновки: по-перше, економічна безпека є, переду-

сім, функцією від обраного економічного курсу; по-друге, вочевидь, що забезпечення реалізації економічної безпеки може бути здійснене за допомогою різних і багато в чому протидіючих засобів.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Основу сучасних поглядів на безпеку суспільства у XX і XXI ст.ст. сформувавши праці В. Парето та А. Богданова. Проблему забезпечення національної безпеки вивчає ряд вчених-економістів, політиків та держслужбовців, зокрема такі як: Бінько І.Ф., Варналій З.С., Власюк О.С., Воротін В.Є., Гальчинський А.С., Геєць В.М., Губський Б.В., Данилишин Б.М., Жаліло Я.А., Мокій А.І., Пастернак-Таранушенко Г.А., Сундук, А.М., Шлемко В.Т., Шнипко О.С., Шуршин В.О., О. Барановський, І. Бінько, Г. Ситник, А. Сухоруков, Я. Тімберген, Д. Фішер, Н. Нижник та багато інших. Незважаючи на значний обсяг розробок та публікацій, низка положень теоретичного характеру залишилися поза увагою науковців і потребує уточнення.

Метою статті є аналіз сучасних поглядів науковців щодо визначення фінансово-економічної безпеки суспільства, надання класифікації економічної безпеки

Класифікаційна схема економічної безпеки як об'єкта дослідження

Рис. 1.1. Економічна безпека як об'єкт дослідження

Таблиця 1.1

Характеристика терміну «економічної безпеки»

	Автори	Змістова характеристика
1.	Бандурка О., Духов В., Петрова К., Червяков І.	Визначають економічну безпеку країни як «здатність її економічної системи протистояти негативному впливу об'єктивних та суб'єктивних чинників досягнення макроекономічних цілей розвитку на рівні постіндустріальних держав».
2.	Забродський В., Кізім Н.	Вважають економічну безпеку країни як якісну характеристику економічної системи, яка відображає можливості росту економіки, здатність запобігати дестабілізації економіки, а в умовах кризових, перехідних процесів – можливість її стабілізації.
3.	Ревенко А., Лепіхов О.	Характеризують економічну безпеку як стан економічної системи, який характеризується стійкістю по відношенню до впливу внутрішніх та зовнішніх дій, що загрожують суспільству.
4.	Абалкін Л.	«Сукупність умов та факторів, які забезпечують незалежність національної економіки, її стабільність і стійкість, здатність до постійного поновлення та самовдосконалення».
5.	Захарченко В.	Вважає, що економічну безпеку територіального утворення (області, регіону, країни) слід розглядати, як «сукупність поточного стану умов і чинників, що характеризують стабільність, усталеність і поступ розвитку економіки території, визначеної незалежності і інтеграції з економіки країни».
6.	Татаркін А., Романова О., Куклін А., Яковлев В.	«Економічна безпека регіону – це сукупність поточного стану, умов і факторів, що характеризують стабільність, стійкість і поступовість розвитку економіки території, органічно інтегрованої в економіку держави як самостійної структури».
7.	Архипов А., Городецький А., Михайлов Б.	Розглядають економічну безпеку країни як здатність «забезпечувати ефективне задоволення суспільних потреб».
8.	Бухвальд Е., Гловацька Н., Лазуренко С.	Економічна безпека держави – це здатність «підтримувати нормальні умови життєдіяльності населення, стійке забезпечення ресурсами розвитку народного господарства, а також послідовну реалізацію національних інтересів».
9.	Мунтіян В.	«...це загальнонаціональний комплекс заходів, спрямованих на постійний та стабільний розвиток економіки держави, територіального утворення, що включає механізм протидії внутрішнім та зовнішнім загрозам».
10.	Шаваєв А	«Економічна безпека країни – це такий стан економіки, коли економічне благополуччя учасників відповідних суспільних відносин, стабільність внутрішнього ринку даної країни хоча і залежить від дії зовнішніх факторів, але негативний вплив останніх нейтралізується резервами господарюючого суб'єкта, який дозволяє зберегти його стабільність»
11.	Геєць В., Кваснюк Б. та інші автори	Економічна безпека країни – це «спроможність національної економіки забезпечити свій вільний незалежний розвиток і утримати стабільність громадського суспільства та його інститутів, а також достатній оборонний потенціал країни за всіляких несприятливих умов і варіантів розвитку подій».
12.	Єрмошенко М.	Розглядає економічну безпеку держави як базову відносно поняття «фінансова безпека» і визначає її як «такий стан економічного механізму країни, що характеризується її збалансованістю та стійкістю до негативного впливу внутрішніх та зовнішніх загроз, його здатністю забезпечувати на основі реалізації національних інтересів стабільний розвиток вітчизняної економіки та соціальної сфери».

як об'єкта дослідження, уточнення та доповнення поняття «економічна безпека країни».

Виклад основного матеріалу. В економічній літературі існує багато підходів щодо тлумачення поняття «економічна безпека». Результати аналізу літературних джерел представлені у таблиці 1.1.

Таким чином, усе вищенаведене вказує, що автори не дійшли загальної думки щодо визначення сутності «економічна безпека», що в свою чергу потребує доповнення або вдосконалення сучасних знань в економіці з урахуванням категорії «безпека».

Економічна сутність категорії «фінансово-економічна безпека» базується на таких поняттях, як інтереси, потреби, цінності, цілі, загрози. Інтереси є потребами людей, які проявляються в усвідомлених мотивах людської поведінки. Інтереси формуються на основі цінностей як «суспільно визнаних значень певних явищ реальності, у яких виражені граничні рівні знань і переваг людей» [6]. Реалізація інтересів проявляється у досягненні певних цілей, а реалізації інтересів можуть протидіяти і заважати загрози.

Також категорія «економічна безпека» пов'язана безпосередньо з категоріями «економічний інтерес», «економічна загроза», «захист». Від їх змістовного наповнення значною мірою залежать форми, методи і засоби забезпечення безпеки.

Категорія «безпеки» є загальноісторичною і загальносоціальною, яка охоплює історію і майбутнє людства, має визначальне значення для існування як окремої особистості, так і соціальних спільнот будь-якого рівня. Встановлено, що потреба в безпеці належить до числа першочергових, основних мотивів діяльності людей і спільнот.

Відповідно до концепції ієрархії потреб, безпека – первинна потреба людини, яка вимагає першочергового вирішення.

Категорія економічної безпеки – складова сучасної економічної теорії. Вона має свій предмет і специфічні методи дослідження. Тісний взаємозв'язок у забезпеченні безпеки соціального і економічного означає, що сама безпека у суспільстві є об'єктивно-необхідним соціально-економічним явищем і тому виступає предметом економічної теорії.

Дослідження проблематики економічної безпеки необхідне для удосконалення особливостей соціально-економічного розвитку країни в період трансформації у світі процесів глобалізації, в умовах послаблення позицій України в політичній, економічній і соціальній сферах та прагнення промислово розвинених країн і крупних міжнародних корпорацій використовувати існуючу си-

туацію у своїх економічних та політичних цілях.

Доцільніше було б більш детально дослідити проблематику розробки та удосконалення узагальнюючої моделі фінансово-економічної безпеки забезпечення сталого розвитку країни, економічної безпеки держави, суспільства, особистості, господарюючих суб'єктів.

Ця модель може бути симбіозом активної зовнішньоекономічної діяльності і потужне використання власних внутрішніх ресурсів, перш за все, інтелектуально-професійних ресурсів і можливостей.

Висновки і пропозиції. Отже, розробка моделі фінансово-економічної безпеки актуалізує проблематику осмислення її системних, структурних, функціональних властивостей та ієрархічних характеристик.

В сучасних умовах створення ефективної економічної безпеки забезпечує не лише захист суспільства від різноманітних загроз, але й вивчення природи інтересів і суперечностей.

Економічна безпека це складна багатофакторна категорія, яка дозволяє зберігати стійкість до зовнішніх та внутрішніх загроз, характеризує здатність національної економіки до розширеного самовідтворення для задоволення потреб громадян, суспільства і держави на якомусь визначеному рівні.

Економічна безпека стан економіки, при якому забезпечується досить високе і стійке економічне зростання; ефективно задоволення економічних потреб; контроль держави за рухом і використанням національних ресурсів; захист економічних інтересів країни на національному і міжнародному рівнях.

У свою чергу, об'єктом економічної безпеки виступає як економічна система узятя в цілому, так і її складові елементи: природні багатства, виробничі і невиробничі фонди, нерухомість, фінансові ресурси, людські ресурси, господарські структури, сім'я, особа.

Таким чином, підводячи підсумки проведеного дослідження та базуючись на комплексному розумінні досліджуваної категорії, на наш погляд, більш точно та повно суть категорії «фінансово-економічна безпека» відображає наступне визначення.

Економічна безпека країни – узагальнююча, якісна категорія успішності функціонування країни, визначальною характеристикою якої є результативність як сукупність індикаторів стану та динаміки сталого розвитку держави (дієвості, економічності, безпеки, продуктивності та прибутковості).

Список літератури:

1. Закон України «Про основи національної безпеки України» від 19.06. 2003 № 964- IV // Відомості Верховної Ради (ВВР). – 2003. – № 39. – С. 351.
2. Абалкин Л.И. Экономическая безопасность России: угрозы и их отражение // Л.И. Абалкин. Вопросы экономики. – 1994. – № 12. – С. 4-13.
3. Бельков О.А. Понятийно-категориальный аппарат концепции национальной безопасности // О.А. Бельков Безопасность. – 1994. – № 3. – С. 91-94. Дронов Р. Подходы к обеспечению экономической безопасности / Р. Дронов // Экономист. – 2001. – № 2. – С. 42-45. Ермошенко М.М. Фінансова безпека держави: національні інтереси, реальні загрози, стратегії забезпечення. – К., 2001. – 309 с.
4. Економічна безпека: концептуальне визначення та механізм забезпечення : монографія / О. Ф. Новікова, Р. В. Покотиленко / НАН України. Ін-т економіки промисловості. – Донецьк, 2006. – 408 с.
5. Сундук А. М. Економічна безпека України в регіональному вимірі : автореф. дис. ... канд. екон. наук : 08.10.01 / Анатолій Миколайович Сундук. – К., 2006. – 20 с. Николаюк С.І. Безпека суб'єктів підприємницької діяльності : курс лекцій / С.І. Николаюк, Д.Й. Никифорчук // Серія: Бібліотека оперативного працівника. – К. : КНТ, 2005. – 320 с.
6. Шуршин В. О. Система економічної безпеки регіону: аналіз та перспективи : дис. ... на здобуття наук. ступеня канд. екон. наук : спец 08.00.05 «Розвиток продуктивних сил і регіональна економіка» / В. О. Шуршин. – 2009. – 190 с. Швиданенко Г.О. Сучасна технологія діагностики фінансово-економічної діяльності підприємства : монографія / Г.О. Швиданенко, О.І. Олексюк. – К. : КНЕУ, 2002. – 192 с. Экономическая безопасность. Энциклопедия / Под ред. А. Г. Шаваева, А. Т. Багаутдинова и др. – М. : Издательский дом «Правовое просвещение», 2001. – 511 с.
7. Экономическая и национальная безопасность : учебник / Под ред. Е.А. Олейникова. – М. : Экзамен, 2005. – 768 с.

Аванесова Н. Э.
Шумило О. С.

Харьковский национальный университет строительства и архитектуры

СУТЬ И ОПРЕДЕЛЕНИЯ ФИНАНСОВО-ЭКОНОМИЧЕСКОЙ БЕЗОПАСНОСТИ КАК ЭКОНОМИЧЕСКОЙ КАТЕГОРИИ

Резюме

В статье определена суть финансово-экономической безопасности как экономической категории, выделены этапы исследования категории экономической безопасности. Проанализированы существующие подходы и сформулирована собственная позиция авторов к сущности понятия «экономическая безопасность страны».

Ключевые слова: финансово-экономическая безопасность, национальная безопасность, экономическая безопасность, социально-экономическое развитие.

Avanesova N. E.
Shumilo O. S.

Kharkiv National University of Construction and Architecture

ESSENCE AND DEFINITION FINANCIAL AND ECONOMIC SAFETY AS AN ECONOMIC CATEGORY

Summary

In these article the essence of financial and economic safety as economic category is defined, the scheme of research of economic safety is developed. Existing approaches are analysed and own position of authors to essence of concept «economic safety of the country» is formulated.

Key words: financial and economic safety, national safety, economic safety, social and economic development.

УДК 336.27

Адонін С. В.
Лиса О. В.

Дніпропетровський національний університет імені Олеса Гончара

ДЕРЖАВНЕ КРЕДИТУВАННЯ В УКРАЇНІ

Стаття присвячена дослідженню сутності категорії «державний кредит» та сучасного стану державного кредитування в Україні. Розглянуто всі три форми прояву державного кредиту в Україні. Доведено, що тільки розгляд усіх трьох форм функціонування державного кредиту дозволяє достатньо повно розкрити суспільне призначення даної категорії.

Ключові слова: державне кредитування, кредитор, позичальник, гарант, запозичення.

Постановка проблеми. Побудова розвиненої, правової держави з соціально-орієнтованою ринковою економікою в Україні потребує здійснення ефективних політичних, економічних і фінансових перетворень. Запорукою таких перетворень є розвиток державних фінансів, одним із складників яких є державний кредит. Функціонування системи державного кредиту – важливий складовий елемент фінансового механізму та невід’ємна ознака державних фінансів.

За своєю економічною сутністю державний кредит – це сукупність економічних відносин, що виникають між державою в особі органів влади й управління, з одного боку, і фізичними та юридичними особами – з іншого, за яких держава є позичальником, кредитором і гарантом [7].

Актуальність даної теми обумовлена складністю відносин у межах кредитного перерозподілу фінансових ресурсів за участі держави. З одного боку, держава, виступаючи кредитором, за допомогою використання кредитного механізму прагне реалізувати державні програми соціально-економічного розвитку, прийняті Верховною Радою України на перспективу. В межах функціонування цього механізму застосовується ресурсний потенціал державного бюджету та дер-

жавних позабюджетних фондів. З іншого боку, держава намагається отримати додаткові ресурси для підтримки своєї поточної діяльності (в ідеалі – інвестиційної), фінансування дефіциту бюджету, наявність якого в Україні вже давно стало звичним явищем. Це викликано недостатністю власних фінансових ресурсів для задоволення державою потреб суспільства та необхідністю залучення кредитних ресурсів. На жаль, Україна вжилася в роль хронічної позичальниці і, відповідно, боржниці. Останніми роками фактично кожен склад Уряду, приходячи до влади, починає з того, що обґрунтовує, в тому числі в засобах масової інформації, потребу в додаткових запозиченнях.

Перебування держави в якості гаранта викликане прагненням відкрити підприємствам і організаціям, які користуються державною підтримкою, більш легкий доступ до кредитних ресурсів і, відповідно, додаткових джерел фінансування розвитку їх діяльності. Однак ця, на перший погляд, нешкідлива діяльність у нашій державі також досить часто пов’язана з негативними наслідками – перекиданням боржниками зобов’язань з повернення кредитів та сплати відсотків по них на плечі самої держави, а точніше – сумлінних